

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรม ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบและประเด็นในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
5. แนวคิดเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางสังคม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความสำคัญสำหรับกลุ่มคนทุกชาติและแม้แต่สังคมย่อย ๆ เพราะ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของชาติหรือสังคมนั้น ๆ ทำให้สามารถ ชี้อัดได้ว่าเป็นใครและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร วัฒนธรรมของแต่ละชาติหรือแม้แต่แต่ละสังคม จะแสดงออกผ่านทางด้านภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย การใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ กฎ ระเบียบ ประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองหรือความก้าวหน้าในแต่ละ สังคม การศึกษาวัฒนธรรมมีหลายมุมมอง บุญเทียน ทองประสาน (2536, หน้า 31) ได้ กล่าวว่า เราศึกษาวัฒนธรรมก็เพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตทั้งหมดของประชาชน ของชาวบ้าน เข้าใจ ถึง “พลัง” ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนคือ ระบบคุณค่ามี ความสัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคน จลาตชาย รมิตานนท์ (2523, หน้า 1-4) กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า เป็น “ระบบคิด” ซึ่งระบบคิดเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของ คน เมื่อระบบคิดเปลี่ยนพฤติกรรมก็เปลี่ยนตามไปด้วย ประโยชน์ที่เราจะได้จากการศึกษา

วัฒนธรรมคือ ทำให้ทราบกรอบหรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตของสังคม คนที่ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องทำให้การกระทบหรือขัดแย้งกันน้อยลง วัฒนธรรมที่ดีช่วยให้สังคมเจริญก้าวหน้า เช่น ความมีระเบียบวินัยการขยัน ประหยัด อดทน การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน (ณรงค์ เส็งประชา, 2532, หน้า 18)

วัฒนธรรมตามแนวคิดของ Tylor (อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, หน้า 3) คือ ผลรวมบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสลับซับซ้อนประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลป ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี อุปนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์แสดงออกมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม จากคำกล่าวข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคม การพูด การเขียน กฎเกณฑ์ ระเบียบ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมระบบ การผลิต การใช้เครื่องมือต่าง ๆ และสิ่งบันเทิงใจ เช่น วรรณคดี การเล่นเกมกีฬา การฟ้อนรำ การร้องเพลง การเล่นดนตรี เป็นต้น

วัฒนธรรม จำแนกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นการกระทำและส่วนที่เป็นความคิด ส่วนที่เป็นการกระทำเช่น ประเพณีต่าง ๆ และส่วนที่เป็นความคิดที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรงแต่จะรู้ได้จากการแสดงออก เช่น ทางภาษา ความรู้ทางปฏิบัติ ความเชื่อทางศาสนาและค่านิยมทางสังคม (Murdock, 1971, p.92-101) วัฒนธรรมทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กันคือ การแสดงออกใด ๆ ทางวัฒนธรรมจะมีความคิดอยู่เบื้องหลัง หรือในทางกลับกันความคิดจะนำไปสู่การปฏิบัติหรือการแสดงออก

แต่ละสังคมมีแนวคิดและการปฏิบัติเป็นของตน จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมของชุมชน ชื่นวัฒนธรรมมีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งและสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรม วัชร ภาณุมาศ (2530, หน้า 102-103) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยสัญชาตญาณหรือโดยลักษณะทางชีวภาพของมนุษย์
2. วัฒนธรรมเป็นการถ่ายทอดจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกอีกรุ่นต่อไป วัฒนธรรมได้ถือว่าเป็นมรดกทางสังคมมนุษย์ การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกรุ่นนั้นเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาอันยาวนานหลายพันปี
3. วัฒนธรรมเกิดจากการรับรู้ร่วมกันทางสังคม วัฒนธรรมมิได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

4. วัฒนธรรมแสดงถึงรูปแบบความคิดในการแสดงพฤติกรรม วัฒนธรรมของสังคมเกิดขึ้นโดยร่วมกันกำหนดรูปแบบความคิดในการแสดงพฤติกรรมของสมาชิก โดยสมาชิกคาดหวังว่าจะประพฤติปฏิบัติตามแนวความคิดที่รับรู้ร่วมกันขึ้น อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมเป็นเพียงรูปแบบของความคิดเท่านั้น แต่ในการแสดงพฤติกรรมจริงสมาชิกบางคนอาจไม่เป็นไปตามวัฒนธรรมของสังคมนั้น

5. วัฒนธรรมเป็นการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของสมาชิก วัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งนี้เป็นความต้องการทางร่างกาย เช่น ความหิวกระหายและความต้องการทางจิตใจ เช่น ความต้องการอำนาจและความสำเร็จอื่น ๆ ในชีวิต

6. วัฒนธรรมมีการปรับปรุง วัฒนธรรมมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคม วัฒนธรรมมีบูรณาการ วัฒนธรรมแต่ละอย่างในสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีความสอดคล้องระหว่างกันเป็นส่วนรวมของสังคม วัฒนธรรมแต่ละส่วนจะเสริมสร้างความมั่นคงระหว่างกัน เพื่อให้การแสดงพฤติกรรมระหว่างสมาชิกมีความกลมกลืนโดยไม่ขัดแย้งต่อไป

ธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัย ให้เป็นประโยชน์แก่คนที่กำลังดำเนินชีวิตอยู่ โดยการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2538, หน้า 15) มองว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นบางทีไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปตามชั่วอายุคนรุ่นใดรุ่นหนึ่งเท่านั้น อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามพฤติกรรมของคนในสังคมได้ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงมีการมองวัฒนธรรมในลักษณะที่มีการเคลื่อนไหว โดยการที่ไปสัมพันธ์กับกลุ่มชนเป็นสังคม - วัฒนธรรม

ฟองพันซ์ มณีรัตน์ (2521, หน้า 21) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้าน (Folkways) หรือ จารีต (Mores) กฎหมาย ศาสนา สิ่งประติษฐ์ และวัตถุอื่นๆ ในชีวิตของประชาชน เราจะพบเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับการเลือกปฏิบัติของคนในสังคม เพราะเมื่อใดก็ตามเมื่อความคิดของคนในสังคมเปลี่ยนไป เมื่อนั้นย่อมมีความเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม สุพิตรา สุภาพ (2536, หน้า 102) กล่าวถึงการ

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่าจะช้าหรือเร็วก็ได้ขึ้นอยู่กับกาลเวลาและสมาชิกของสังคมนั้นๆ ว่ายอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือไม่

เมอร์ดอค (Murdock, 1971, p. 92-101) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมร่วม นิสัยร่วมของคนในสังคม เกิดขึ้นได้เพราะมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยผ่านการศึกษาและการควบคุมทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมอร์ดอค ได้เสนอรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. นวัตกรรม การคิดและทำสิ่งใหม่ขึ้น โดยมีผู้ริเริ่มพฤติกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาและต่อมาก็มีคนอื่นทำตามและกลายเป็นวัฒนธรรมในที่สุด นวัตกรรมแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1.1 ปรับเปลี่ยนจากเดิมเล็กน้อย เช่น พิธีการแต่งงานที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานไปบ้างเล็กน้อย

1.2 การประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เป็นการสังเคราะห์จากสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เป็นของใหม่ เช่น การประดิษฐ์อุปกรณ์การเกษตรขึ้นมาใหม่

1.3 การทดลองปฏิบัติ พฤติกรรมที่มีลักษณะลองผิดลองถูก เมื่อแน่ใจว่าได้ผลก็จะทำสิ่งนั้นในสถานการณ์นั้นต่อไป พฤติกรรมนี้ส่วนมากจะเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา เช่น เมื่อเกิดความอดอยากขึ้นก็จะมีการลองรับประทานอาหารที่ไม่เคยมีมาก่อน

1.4 การยืมทางวัฒนธรรม เป็นการลอกเลียนวัฒนธรรมอื่นมาใช้เพื่อแก้ปัญหาของตน เช่น การยืมภาษามาใช้ ระบบการปกครอง การยืมสถาปัตยกรรม การยืมได้มาจากการติดต่อกับสังคมอื่น การยืมไม่จำเป็นต้องเหมือนของเดิมทุกอย่าง ส่วนมากเป็นการยืมรูปแบบมาแต่ไม่ได้นำสาระมาด้วย

2. การยอมรับทางสังคม นวัตกรรมไม่ว่าจะเป็นแบบใดหรือริเริ่มโดยใครก็ตาม หากกระทำแล้วสังคมไม่ยอมรับก็ไม่สามารถเป็นวัฒนธรรมได้ สังคมในที่นี้หมายถึง ทุกส่วนของสังคม กลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการยอมรับของสังคม คือ การเลียนแบบ ซึ่งเกี่ยวกับ บุคคล กลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มคนทั้งชุมชน ทางเลือกและการเผยแพร่กระจาย บุคคลที่มีความสำคัญในชุมชน เช่น ผู้นำ มีอิทธิพลและส่งผลให้เกิดการยอมรับทางวัฒนธรรมได้มากกว่า ถ้าทำอะไรใหม่ๆ แล้วคนอื่นมักจะทำตาม

3. การเลือกสรร สิ่งใหม่ๆ ที่สังคมยอมรับอาจจะมีประโยชน์มากหรือน้อยต่างกัน ดังนั้นหากมีสิ่งใหม่ๆ เข้ามาและเป็นประโยชน์มากก็จะคงอยู่ที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือเป็นประโยชน์น้อยก็อาจจะถูกละเลยหรือถูกลืมไป การเลือกสรรจึงอยู่ได้ภาวะบริบท ปัจจัย และเงื่อนไขในสังคมนั้นๆ

4. การผสมผสาน วัฒนธรรมของสังคมส่วนมากจะไม่มีวัฒนธรรมครบถ้วน 100% และด้วยเหตุนี้จึงมีการต่อเติมให้สมบูรณ์ขึ้น การผสมผสานเป็นการปรับของเก่าให้เข้ากับของใหม่หรือปรับของใหม่ให้เข้ากับของเก่า อาจด้วยวิธีการยืมทางวัฒนธรรม การลอกเลียนแบบ หรือวิธีการอื่น ๆ เช่น การละเล่นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากหลายแห่ง เป็นต้น

โรเจอร์ (อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, หน้า 69 - 70) กระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ มี 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นของการทราบข่าว เป็นขั้นที่สมาชิกได้ทราบว่าสิ่งใหม่เกิดขึ้น แหล่งที่ได้ข่าวมาจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน พ่อค้า และสื่อมวลชนต่าง ๆ
2. ขั้นของความสนใจในรายละเอียด เป็นขั้นที่ผู้ต้องการรับสิ่งใหม่ได้สนใจรายละเอียดอย่างมาก และคิดว่าสิ่งใหม่คงเป็นประโยชน์ จึงได้เข้าไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเกษตรอำเภอ ผู้นำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใหม่นั้น
3. ขั้นของการประเมินผล เป็นขั้นของการตัดสินใจหรือหวั่นไหวต่อการคิดว่าสิ่งใหม่นั้นดีแค่ไหนเพียงใด มีอะไรเป็นผลดี และผลเสียบ้าง
4. ขั้นของการทดลอง เป็นขั้นที่สำคัญที่ตัดสินใจลงไปว่าจะพิจารณาทดลอง ถ้าได้ผลก็นำไปปฏิบัติจริงต่อไป
5. การยอมรับ เป็นขั้นที่ตัดสินใจว่าจะยอมรับสิ่งใหม่หรือไม่ มีการประเมินผลมาก่อนแล้วตกลงใจว่าจะยอมรับหรือไม่ ระยะนี้อาจใช้ระยะเวลาบ้างในการรับสิ่งใหม่

สำหรับอัตราในการยอมรับสิ่งใหม่ ซึ่งหมายถึงสมาชิกในสังคมจะยอมรับสิ่งใหม่ช้าหรือเร็วตามกระบวนการข้างต้น มีส่วนประกอบที่ต้องพิจารณา 2 ประการใหญ่ๆ คือ

1. ลักษณะของสิ่งใหม่ หมายความว่า ลักษณะของสิ่งใหม่ได้นำไปสู่สังคมนั้นมีผลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ โดยขึ้นอยู่กับ

- ก. ต้นทุน
- ข. ความยุ่งยากในการใช้
- ค. ความเข้าใจกันกับสภาพสังคมนั้น
- ง. ประโยชน์ที่จะเห็นได้โดยง่าย
- จ. การกระจาย

2. ลักษณะของประชากรในสังคม หมายถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่อยู่ในกระบวนการของการยอมรับสิ่งใหม่

- ก. ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่
- ข. ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่เร็ว
- ค. ผู้ที่ยอมรับสิ่งแปลกใหม่ปานกลาง
- ง. ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้า
- จ. ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้าที่สุด

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยต่าง ๆ อีกหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม เช่น การอพยพย้ายถิ่นฐาน ความเจริญทางด้านวัตถุ การติดต่อสื่อสาร เป็นต้น แต่ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจแนวคิดของ เลนสกี (อ้างใน จามรี พิทักษ์วงศ์, 2529, หน้า 10 - 11) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมี 5 ประการ ได้แก่

1. ต้นทุนความรู้ที่สะสมเอาไว้ ยังมีมากยังมีการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ได้มาก เพราะการประดิษฐ์ คือ การเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วมารวมกันในรูปแบบใหม่
2. จำนวนประชากรในสังคม ยังมีประชากรมากก็ยังมีนักคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ได้มาก แต่ถ้าจำนวนประชากรมากเกินไปจนขาดความสมดุลระหว่างจำนวนทรัพยากรธรรมชาติกับจำนวนประชากร ก็อาจทำให้วัฒนธรรมมีการหยุดนิ่งและถดถอยได้
3. การติดต่อกับสังคมอื่น ยังมีการติดต่อกันมากย่อมเอื้ออำนวยให้มีการเปลี่ยนแปลง เพราะสามารถหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน หรือมีอัตราการแพร่กระจายของวัฒนธรรมได้ในอัตราสูง
4. เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมีมาก สังคมก็ต้องมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม
5. ทักษะคิดของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลง สังคมที่มีทักษะคิดที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการทดลองสิ่งใหม่ ย่อมมีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าสังคมที่ยึดมั่นในประเพณี

2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา นักวิชาการ นักพัฒนา และกลุ่มบุคคลที่ต้องทำงานในชุมชนได้หันมาให้ความสนใจวัฒนธรรมของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจถึงเรื่องราวต่าง ๆ ภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของชุมชน ที่มีมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนทั้งหมด คือ สิ่งที่มีคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชน ดังที่มีกลุ่มคนหลายกลุ่มทั้งภาครัฐและเอกชนได้กล่าวถึงและพยายามศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงานที่เรียกกันว่า “การทำงานพัฒนาแนวทางวัฒนธรรมชุมชน”

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างใน นเรศ สงเคราะห์สุข, 2540, หน้า 9-10) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม ที่ได้จากการศึกษา ดังนี้

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของคน คือ มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์.....การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรม จะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะกระทำได้ และเชื่อว่าวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่ เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งแม้ว่าจะมีปัจจัยใหม่ ๆ เข้ามา สิ่งเดิมก็ยังอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็นพิธีกรรมคงอยู่คู่กับชุมชนตลอดเวลายาวนาน

2. ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน หรือวิถีแห่งชุมชน คือ ความมีน้ำใจทั้งดงามเปี่ยมด้วยความรักและไม่ตรีอยู่กันเหลือ ชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบที่มีเอกลักษณ์ของตนเองทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กันภายในระบบ หมู่บ้านยังไม่แตกสลายและไม่เห็นด้วยที่ว่าในหมู่บ้าน กระบวนการแบ่งชนชั้นดำเนินไปถึงขั้นที่สมาชิกขัดแย้งกันและสมาชิกที่ร่ำรวยกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบภายนอก จนทำให้หมู่บ้านไม่อาจรักษาความเป็นระบบในตัวเองไว้ได้แล้ว

3. โดยทั่วไปสังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งคือ วัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของชนชั้นกลางและชนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนชาวบ้าน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ความเป็นหมู่บ้านหรือความเป็นชุมชนคง

ทนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี มีความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ลักษณะเช่นนี้ คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวมันเอง ฉะนั้นเมื่อเราคิดถึงจุดนี้ที่สังคมเป็นตัวของตัวเองมานานเช่นนี้ ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่เป็นอิสระชุมชน หมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่

วัฒนธรรมชุมชน คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของศักยภาพและภูมิปัญญาชาวบ้าน เพราะชาวบ้านคือกลไกสำคัญ เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเหล่านั้น มีการเรียนรู้สืบทอดต่อกันมา ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน ทั้งทางตรง ทางอ้อม เช่น ภาษา การพูด การเขียน การทำมาหากิน การแต่งกาย การสร้างที่อยู่อาศัย

กาญจนา แก้วเทพ (2530, หน้า 177 - 181) ได้พูดถึงคำว่า วัฒนธรรมชุมชน ว่า หมายถึง การดำรงชีวิตที่ดีงาม มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มีศาสนา มีประเพณีสืบทอดกันมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่า (Values) ที่ดีงามเป็นพื้นฐาน

ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญา หรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านอิทธิพลจากภายนอก ด้วยคุณค่าดั้งเดิมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรักใคร่กันฉันพี่น้อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันจากผู้ที่มีไปสู่ผู้ที่ไม่มี

จากงานวิจัยของ ศุภวัตร พานิชเจริญ ในแนววัฒนธรรมชุมชน ก็ได้ศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมไว้ 3 มิติ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนบ้าน เครือญาติ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน
2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการนำศักยภาพในตนเองที่ได้เรียนรู้จากธรรมชาติ จากสิ่งแวดล้อม นำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับธรรมชาติ
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมนุษย์ต้องการความอยู่รอดปลอดภัยในชีวิตประจำวัน การสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อความมั่นคงในด้านจิตใจ ซึ่งก็ได้มีการสืบทอดต่อกันมาสู่คนรุ่นหลังต่อไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีอยู่คู่กับมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ ทุกชาติ ทุกศาสนา วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อจะได้สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ มนุษย์เป็นผู้ที่สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา มีการเรียนรู้สืบทอดกันเป็นรุ่น ๆ และในเวลาเดียวกันมนุษย์ก็สามารถเป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดังกล่าวได้

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2521, หน้า 86) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็น 3 กระแส ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสมดุลของโครงสร้างและหน้าที่สังคม แนวคิดนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม และวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว ก็ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้แล้วส่วนประกอบต่าง ๆ ภายในสังคมอาจเกิดการขัดแย้งกันเองได้ เมื่อเกิดความขัดแย้งกันแล้วก็จะส่งผลทำให้เกิดความตึงเครียด ซึ่งความตึงเครียดดังกล่าวนี้เองทำให้เกิดแนวคิดที่แตกต่างกันหลายแบบ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยจนถึงมากขึ้น แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นก็มีกระบวนการบางอย่างเกิดขึ้นเพื่อรักษาวรรณธรรมเดิมเหมือนกัน การเกิดกระบวนการเหล่านี้ทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างล่าช้าจากเดิม

2. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้เป็นการใช้แนวคิดของมาร์กซ์ (Marx) โดยอธิบายว่ารูปแบบของการผลิต หรือวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานทางด้านสังคม การเมือง สติปัญญาและความนึกคิดโดยทั่วไป ไม่ใช่สามัญสำนึกของมนุษย์ที่เป็นตัวกำหนดลักษณะการดำเนินชีวิต ดังนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้ว การดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องกันไปไม่ว่าจะเป็นจากอาณาเขตหนึ่งไปยังอีกอาณาเขตหนึ่ง เช่น จากสังคมเมืองสู่สังคมชนบท เรื่องของการอุปโภค บริโภค ระบบความคิดต่าง ๆ ประเพณีวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่הל่งไหลเข้ามาเพื่อปรับเปลี่ยนสิ่งที่มีอยู่เดิม ซึ่งมีบางส่วนยังคงอยู่ สามารถต่อต้านได้ แต่บางส่วนล่มสลายไป

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ฌ็อง-ฌัก กาลแตง (2532, หน้า 11-12) ได้จำแนกสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. เนื่องจากการทำนุบำรุง ส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อให้สังคมของคนเจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ ๆ มีการปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
2. การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เช่น สภาพของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเสื่อมคุณภาพของเนื้อดิน ความแห้งแล้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์ผลิตสิ่งใหม่ ๆ หรือจับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
3. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ มนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด มีเชาวน์ปัญญาสูง เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองตลอดเวลา และความนึกคิดนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ จำเป็นต้องหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเพิ่มขึ้นโดยลำดับ
4. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น ประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการแข่งขันสูง ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) เพิ่มขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงหาวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาย่างยากดังกล่าว
5. การแลกเปลี่ยน หยิบยืมวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ การคมนาคมติดต่อถึงกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหยิบยืมทางวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง
6. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้จากพัฒนาการของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นเองหรือจับเอาจากสังคมอื่นมาใช้ เช่น จากการที่ผู้คนมีความรู้มากขึ้น ทำให้เปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อเดิม
7. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องมาจากความประสงค์ของผู้มีอำนาจทางสังคมที่ต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
8. เนื่องจากการมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้น ๆ ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้น ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต

รัชนิกร เศรษฐ (2528, หน้า 279) ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงไว้ใน 3 ลักษณะ

1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในทั้งหมด โดยการตอบสนองต่อปัจจัยใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่ โอกาสและบทบาทใหม่ที่ถูกกำหนดไว้แล้ว
2. การเปลี่ยนแปลงโดยคนใดคนหนึ่งหรือ 2 - 3 คน บุคคลกลุ่มนี้มักเป็นผู้มีเงิน สามารถติดต่อกับภายนอกชุมชน
3. การเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเกิดขึ้นและอาจถูกกระตุ้นโดยรัฐบาล หรือจากสถาบันใหม่ ๆ ที่มีมา

วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะมีการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา เป็นภาพลักษณะของการเคลื่อนไหว ไม่เคยหยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงช้าหรือเร็วแตกต่างกันออกไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามา สุพัตรา สุภาพ (2542, หน้า 38) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้เปรียบเสมือนการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน อุ่นตา นพคุณ (อ้างใน กาญจนา รัตนธรรมเมธี, 2538, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ตั้งแต่มนุษย์เราก่อเกิดมาลิ้มตามองดูโลกก็เริ่มการเรียนรู้ ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอด ทารกเรียนรู้จากการร้อง มารดาจะตอบสนองโดยการใช้นม และเมื่อทารกเจริญเติบโตขึ้นก็จะมีพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น รู้จักใช้นิ้ว ใช้มือ หัดคลาน นั่ง เดิน และวิ่ง เข้าตัววัยมีเพื่อน จากการเล่นการสมาคมกับผู้อื่น เรียนรู้การควบคุมอารมณ์ การให้ การรับ การอยู่เป็นกลุ่ม

การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการอบรมสั่งสอนภายในครอบครัว จากการได้ฟังเรื่องเล่าสืบต่อกันมา กฎข้อห้าม ความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม การสนทนาระหว่างกลุ่มเพื่อนฝูง การทำงาน การทัศนจร การบันเทิง

จะเห็นได้ว่า มนุษย์เราต้องดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม เราต้องพบปะหรือสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประสบการณ์ของมนุษย์ก็จะแตกต่างกันออกไป อาจมีมากหรือน้อยไม่เท่ากัน แต่การเรียนรู้ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้มากยิ่งขึ้น

การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการแสดงออกซึ่งมีผลจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด การเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปรับตัวของมนุษย์ (ลักษณะ สิริวัฒน์, 2531, หน้า 72-73) การปรับตัวของมนุษย์ก็เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ฟิลิป คูมส์ (อ้างใน อุ่นตานพคุณ, 2523, หน้า 10-12) กล่าวว่า การศึกษาคือ การเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา โดยอาศัยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ กัน ซึ่งจำแนกการเรียนรู้ได้ 3 ประเภท

1. การเรียนรู้แบบธรรมชาติวิสัย
2. การศึกษาในระบบโรงเรียน
3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

การเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นวิธีการทางารได้รับความรู้หลากหลาย ซึ่งประชาชนแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีโอกาสได้รับความรู้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับช่องทางการได้รับความรู้ สื่อที่เผยแพร่ความรู้และเนื้อหาของความรู้ ประเภทของสื่อของการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ที่ชาวบ้านมีโอกาสรับรู้ได้แก่ วิทยุโทรทัศน์ เสียงตามสายประจำหมู่บ้าน แผ่นพับ หนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ หรือการบอกเล่าจากคนต่างหมู่บ้าน และจากคนภายในหมู่บ้านที่ออกไปต่างหมู่บ้าน (ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ, 2535, หน้า 48)

มัลคอล์ม โนลส์ (อ้างใน ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ, 2534, หน้า 66-67) กล่าวถึงการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ว่า เป็นการเรียนรู้จากความรู้ที่นึกคิดเกี่ยวกับตนเองที่จะเป็นผู้สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ประสบการณ์ที่ตนเองได้สั่งสมมาตลอดชีวิต คือ ทรัพยากรสำคัญสำหรับการเรียนรู้ ตนเองมีความพร้อมในการเรียนรู้ ก็เนื่องจากได้ผ่านลำดับขั้นของการพัฒนาระดับต้น ๆ มา แล้วทำให้ผู้ใหญ่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้มา เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองได้ ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ ยังได้กล่าวอีกว่า ระบบการเรียนรู้ในแต่ละท้องถิ่นจะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงภายในระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นแต่ละช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับปัจจัยสถานการณ์เงื่อนไขในท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป และขึ้นอยู่กับระบบการเรียนรู้ที่เข้ามาจากภายนอก

กระบวนการเรียนรู้ในสังคม เป็นกระบวนการที่เกิดจากการที่คนในสังคมนั้นๆ มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีการถ่ายทอดเรื่องราวตลอด

จนเหตุการณ์ประสพการณ์ ที่ได้พบมาให้กับสมาชิกในสังคม ซึ่งก็หมายความว่ารวมถึงเรื่องราวของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมด้วย (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2532, หน้า 80-83)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางสังคม

การกล่อมเกลาทางสังคม หรือเรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องพบ และสัมผัสอยู่ตลอดชีวิต ด้วยเหตุที่ว่าเราต้องอาศัยอยู่ในสังคม ต้องอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น มีกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

สุพัตรา สุภาพ (2542, หน้า 48) ได้สรุปความหมาย ของการกล่อมเกลาทางสังคม ว่า เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันและกันได้ให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วิธีการกล่อมเกลาทางสังคม จะมี 2 ลักษณะ คือ

1. การขัดเกลาโดยตรง เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตาม ระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ เช่น จากวัด โรงเรียน ครอบครัว
2. การขัดเกลาโดยทางอ้อม เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรงแต่จะได้รับ ประสพการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต หรือเรียนรู้จากการกระทำของคนอื่น และนำไป ปฏิบัติตาม

ในวิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ต้องผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทาง สังคมเป็นการเน้นการอบรมสั่งสอนคน ให้มีพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการในทุก ๆ ด้าน พรพิไล เลิศวิชา (อ้างใน ศุลวัตร พานิชเจริญ, 2536, หน้า 11) พูดถึงการกล่อมเกลาทางสังคม ว่าเป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งไม่ ได้แยกการเรียนรู้กับวิถีชีวิต กระบวนการเพื่อช่วยให้บุคคลและชุมชน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ ได้ องค์กรประกอบที่สำคัญคือ ความรู้ หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามอย่างผู้รู้ การอบรม สั่งสอนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมและการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้นทำให้วิธีการหลายอย่างในกระบวนการ การกล่อมเกลาทางสังคมถูกปรับตามความต้องการและสภาพท้องถิ่นที่เป็นอยู่จริงใน ท้องถิ่น

สุพัตรา สุภาพ (อ้างแล้ว, หน้า 59-62) กล่าวถึงตัวแทนของการขัดเกลาทงสังคมาว่ามี 6 กลุ่ม คือ

1. ครอบครัว เป็นตัวกลุ่มแรกที่เด็กต้องพบเจอ มีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด กระบวนการขัดเกลามีทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรง ก็ด้วยการบอกกล่าวกันตรง ๆ ว่า สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ทางอ้อมเป็นการอบรมแบบไม่รู้ตัว เด็กเลียนแบบจากสิ่งที่พบและเห็น

2. กลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะในสังคมาปัจจุบัน ที่ชอบยึดตามแบบเพื่อน ในการประพฤติปฏิบัติ เป็นการแสดงความเป็นพวกเดียวกัน เพื่อให้เพื่อนยอมรับ

3. โรงเรียน เป็นสถานที่เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ อย่างเป็นทางการ มีบทบาทต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมาก

4. กลุ่มอาชีพ ใครอยู่ในกลุ่มอาชีพใด จะทำอะไร ก็จะต้องยอมรับระเบียบ วิธีปฏิบัติของอาชีพนั้น ๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มอาชีพก็จะมีคุณค่าและวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป

5. ตัวแทนทางศาสนา เช่น วัดอาราม พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา ศาสนามีบทบาทในการสร้างทัศนคติและแนวคิดในการดำรงชีวิตของมนุษย์

6. สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชนเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทงสังคมาในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่าความเชื่อแบบของความประพฤติ ฯลฯ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชน ดังนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2527) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เปรียบเทียบชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่นเกี่ยวกับลักษณะปัจจัย ผลกระทบ ผลของการวิจัยพบว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและการพักผ่อนหย่อนใจสูง ปัจจัยที่สำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายนอก ได้แก่ ระบบนิเวศ การยอมรับสิ่งใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม บุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล การสื่อสารมวลชนและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

รัชพล ปิงพิบูลย์ (2538) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ผลของการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงของระบบครอบครัว การเปลี่ยนแปลงของระบบคมนาคม การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพ ล้วนส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ

พิทยา สายนำทาน (2540) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพอนามัยในชุมชนพื้นที่สูง ผลจากการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนจะเกิดจากประสบการณ์ส่วนบุคคลผ่านการปฏิบัติแบบลองผิดลองถูกและปัจจัยภายใน เช่น โรงเรียน โบสถ์ สำนักสงฆ์ ปัจจัยภายนอก เช่น เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง เส้นทางการคมนาคม

ศุลวัตร พานิชเจริญ (2536) ได้ศึกษากระบวนการกล่อมเกลางานสังคม ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนกะเหรี่ยง ผลจากการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนจะเกิดจากประสบการณ์ส่วนบุคคล ผ่านการปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก และนำมาแลกเปลี่ยนกันในระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อสรุปเป็นบทเรียนและถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลัง นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยภายนอก ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดและโครงสร้างของชุมชนเป็นอย่างมาก โดยผ่านกลไกของรัฐที่มีอำนาจอยู่ส่วนกลาง อาทิ ระบบการปกครอง ระบบการศึกษาที่นำโรงเรียนมาเป็นสถานที่ในการให้ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งส่วนมากเป็นความรู้สมัยใหม่

ยุทธพล พิภมมงคล (2536) ได้ศึกษาการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวชนบท ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ของชาวชนบทมีส่วนสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน การเรียนรู้ดังกล่าวนี้อยู่ในรูปของการชักชวน พูดคุย ชักถามและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในชุมชนโดยผ่านทางระบบเครือญาติ กลุ่มเยาวชนหนุ่ม-สาว และนายหน้าจัดหางานภายในชุมชน

วันทนี จันทรเอี่ยม (2536) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ส่งผลต่อการใช้ยาเสพติดของชาวอาข่า ผลจากการวิจัยพบว่า การที่ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เช่น การใช้แรงงานในการเกษตรเปลี่ยนเป็นการใช้แรงงานเพื่อรับจ้าง ทำเพื่อแลกกับเงิน ทำให้ผู้ใช้แรงงานออกไปอยู่นอกกรอบของชุมชน ระบบการควบคุมทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการถูกทำลายลง เช่น พิธีกรรมต่างๆ ได้เปลี่ยนความหมายไป บริบทของชุมชนที่

เปลี่ยนแปลง การไปมาหาสู่กัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชน เครือญาติ ครอบครัว ล้วนส่งผลเอื้อต่อการใช้จ่ายเสพติดของชาวอำเภอแทบทั้งสิ้น

กาญจนา รัตนธรรมเมธี (2538) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสู่อาชีพนอกภาค เกษตรกรรมของสตรีในชนบท ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการเข้าสู่อาชีพนอกภาค เกษตรกรรมของสตรีในชนบททั้งภายในและภายนอกชุมชนมาจากการถูกชักชวนจากญาติ เพื่อน หรือคนที่รู้จัก นายหน้า ตลอดจนการได้รับข่าวสารข้อมูลจากทางราชการ องค์กร เอกชนและทางสื่อมวลชน ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอาชีพ คือ ญาติ เพื่อน รายได้ ความมั่นคง การคมนาคม การปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเมือง การได้รับการศึกษา บริโภคนิยม ความทันสมัย ความรู้ ประสบการณ์ผู้ให้การสนับสนุน

จุฑารัตน์ เมืองแก้ว (2538) ได้รับการศึกษาศึกษาการปรับตัวของชุมชนกิ่งเมืองกิ่ง ชนบทในภาคเหนือ ผลจากการศึกษาพบว่า จากความเจริญที่ล้นไหลเข้ากระทบชุมชน ทำให้ชุมชนมีการปรับตัวในด้านต่างๆ ในด้านความเชื่อ โดยเฉพาะพิธีกรรมบางอย่างได้ถูกละเลยหรือลดความสำคัญลง ในด้านการผลิตคนในชุมชนออกไปประกอบอาชีพรับจ้างและ บริการในเมือง การปรับตัวที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนมีน้อยลง การทำงานนอกชุมชน การติดต่อกับภายนอกชุมชน เหล่านี้ล้วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนทั้งสิ้น

ศิริลักษณ์ ดนระวิไชย (2534) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ของภาคเหนือตอนบนกับการดำเนินงานการศึกษานอกระบบ จากการ ศึกษาพื้นที่ภาคเหนือตอนบนพบว่า เป็นสังคมเกษตรกรรม มีวัฒนธรรม ประเพณี และ วิถีชีวิตของประชาชนที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่อง มาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษาในพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาส่วนหนึ่งจะเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงภายใน ระบบการศึกษาเองก็ส่งผลกระทบต่อทิศทางและการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา โดยผู้ศึกษาจะใช้แนวคิดของ Murdock (อ้างแล้ว) ที่ได้เสนอรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนใน 4 รูปแบบ คือ ในเรื่องนวักรรม การยอมรับทางวัฒนธรรม การเลือกรับ การผสมผสานเพื่อมาอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา จากอดีตจนถึงปัจจุบันในเรื่องการแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน และการบริโภค ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดของ Lenski (อ้างใน จามรี พัทธยวัณศ์, 2529, หน้า 10 - 11) ซึ่งกล่าวถึงปัจจัย 5 ประการ ที่มีผลต่ออัตราการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม